

Tekst:
Ronald Grambo

Guddommers navn

Magi og ordets makt

En rekke guddommer nevnes i våre magiske formler og besvergelses. Hvilke funksjoner har de? Hvilken religionsbakgrunn har de? Dette er problemer som denne artikkelen skal presentere. Emnet er stort og komplisert. Dette er kun noen innledende ord til et tema som er meget lite berørt.

Til å begynne med kan det kanskje være på sin plass å antyde hva ordet magi betyr. Det kommer av det latinske *magia* (gresk: *mageia*) og er avledet av den indo-europeiske roten *magh, som betyr makt, være i stand til, hjelpe.

Ordet *magus* betydde opprinnelig medlem av en klasse av prester, deretter fikk ordet betydningen oneiromantiker, altså drømmetyder, og oppfattet for en stor del som en ikke spesielt godartet trollmann.

Fra omkring år 1400 snakker man om hvit og svart magi. (*magia blanca, magia negra*). Den hvite magien var til beste for folk,

mens den svarte var ond og tok sikte på å anrette skadeverk, eller til og med å begå mord. Uttrykket er utvilsomt oppstått i lærde kretser. Men dommerne i trolldomssaker på 1600-tallet tok ikke hensyn til denne distinksjonen.

Gud

Det er vel få skikkelser som er blitt så ofte nevnt som Gud. Han anropes, og hans gjerninger nevnes både i glede og sorg, ved livets og årets høytider, og ved offisielle statsmarkeringer rundt om i den kristne verden. Bønnene til Gud formuleres på mange språk. Men som det står i *Gamal norsk homiliebok* (en norrøn prekensamling). ”*Vår drotten kann allar tungur.*” (= *Vår Konge kan alle tungemål*). Derfor skal hver mann be som best han kan, heter det her.

Det er en meget sterk mulighet for at tankegangen bak disse ordene har sin opprinnelse i prekenradisjonen i det karolingiske Frankrike og er kommet til Norge via Eng-

land, som vi i denne epoken hadde mest forbindelse med, både økonomisk, politisk, religiøst, litterært og kulturelt. I dette tilfellet er det en litterær tradisjon som står bak.

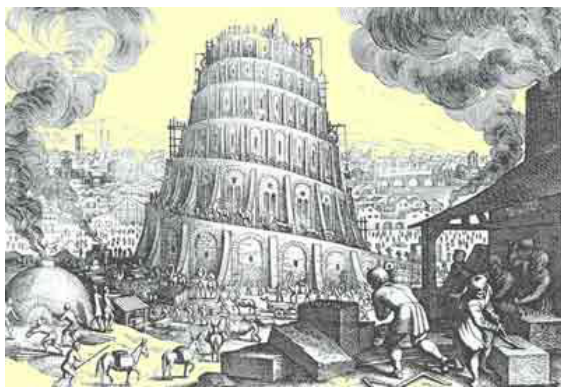
Ordet *Gud* finner vi igjen i flere germanske språk. På engelsk kalles han *God*, på tysk *Gott*. Soldatene i den tyske Wehrmacht hadde under den andre verdenskrigen et uniformsbelte hvor disse ordene var innfelt i spennen; *Gott mit uns* (Gud med oss). Dette er et sitat fra Matt. 1, 23: «... han skal kalles *Immanuel*», det er utlagt: «*Gud med oss*». Dette var den svenske kongen Gustav II Adolfs valg-språk. Det hjalp ham ikke mye i slaget ved Lützen i 1632, da han falt på slagmarken.

Ordet *Gud* kommer sannsynligvis av en indo-europeisk rot, **ghu*, som har betydningen å rope. Gud er den som man anroper.

Denne indo-europeiske rotstammen er naturligvis en hypotese basert på en tenkt lydutvikling. Ingen har jo sett dette på noen som helst minnestein eller vegg eller bilde fra denne fjerne tiden.

Gud har mange navn. Undertiden skjeller en mellom Guds mystiske navn og hans mer alminnelige og jevnt brukte. I formler og besvergelses blandes disse sammen på en ganske tilfeldig måte. Det er de jødiske, gammelgreske, hellenistiske og romerske kulturformene som har gitt flest bidrag til tilfanget av navnene på Gud. Dessuten må en regne med et visst innslag av egyptiske guderamser.

I noen utenlandske formler besverges Guds 72 hellige navn. Før Babels tårn ble bygd, talte alle hebraisk, heter det. Men etter Babels språkforvirring ble det spredt rundt i verden 70 eller 72 språk, i følge en opphavsmyte som skal gi forklaring på hvorfor folk taler i så mange ulike tungemål. Dette er en straff fra Gud på grunn av menneskenes hovmot ved å ha reist dette tårnet. Menneskene trodde at de var likeverdige

med Gud (Ham). Bruken av tallet 72 har her sannsynligvis sine røtter i antikkens astrologiske funderinger.

Den kristne religionen er monoteistisk (fra gresk *mono* = en, *teos* = gud). Dette innebærer at den kristne guddommen i følge religionshistoriske kriterier er en såkalt høygud som styrer verden evigevdig. Denne ideen er en arv fra det gamle Israel. En må her tenke på bl.a. det første bud på steintavlen som Moses skal ha mottatt på Sinai berg. I virkeligheten er dette budet et indirekte bevis på at flere guder ble dyrket i Israel på Moses' tid, ca. 1200 år før Kristus. Dette budet ville ellers ikke ha blitt oppført

på denne mytiske tavlen. Men rettsreglene i Dekalogen (de ti bud) er ikke opprinnelig fra hans tid, men noe eldre. Den latinske betegnelsen for gud er *deus*. Dette ordet kommer av en indo-europeisk rot **deiwos*, som betyr himmelens lys eller dagens lys. Betegnelsen peker på en fertilitetsguddom, og må ha noe med fruktbarheten i naturen å gjøre. På fransk heter gud *dieu* og er avledet av den latinske benevnelsen. Vår avskjedshilsen *adjo* kommer fra fransk, nemlig *à dieu*, som betyr ”med Gud”, underforstått ”gå med Gud”. Det er et fromt ønske om at vedkommende skal beskyttes på sin ferd.

Ordet *deus* forekommer ikke sjelden i latinske, middelalderlige besvergelses og bønner. Noen ganger opptrer da ordet *deus* sammen med uforståelige ramser og ordsammensetninger. Et eksempel på dette er en formel mot menneskers raseri: *+deus+Meus+Max+Pax+Virax*. Ordet *pax* betyr fred, men for folk som ikke kunne latin, ville det fortone seg akkurat som de øvrige i ramsen, det vil si som okkult og uforståelig. Bengt af Klintberg peker i innledningen til sin bok om de svenske formlene på det faktum at ordet *pax* i slike sammenhenger må ha oppstått i tilslutning til den latinske liturgiens *pax*. Ellers gjenkjennes det latinske substantivet *deus*, som betyr gud.

Treenigheten

Treenigheten har skapt splid blant teologene, fordi det tilsynelatende motsier ideen om monoteisme. Treenigheten ble diskutert og vedtatt på kirkemøtet i Nikea i 325 og i Konstantinopel i 381. Begrepet omfatter Faderen, Sønnen og Den hellige ånd. I flere århundrer har filosofer og teologer diskutert Treenigheten.

Trinitatis er et latinsk navn på første søndag etter pinse, som ble innstiftet i 1334 som kirkelig festdag for Treenigheten. I Den norske kirke kalles den Treenighetssøndag, med Treenigheten som prekentema. Mange kirker har navn etter Treenigheten, som f. eks. Trefoldighetskirken i Oslo.

Treenigheten opptrer forbausende ofte i norske trollformler og finnes derfor gjerne i våre svartebøker. Dette er ikke enestående for norsk formeltradisjon. Franske formler f.eks. slutter gjerne med Treenigheten, som skal styrke magien. Dette fenomenet opptrer også ganske ofte innen engelsk formeltradisjon. Også svenske formler opererer med Treenigheten. Utvilsomt er dette en påvirkning fra kontinentet. Påkallelser av den er ment å styrke trolldommen. Den danner som regel avslutningen på en besvergelse eller en episk (fortellende) formel.

Ofte forkortes Treenigheten slik i formlene: *I 3 Navn*. Eller: *I 3 N. F. S. og H. Aand. Fadervor*. Dette er så kjent at en gjerne nøyer seg med denne avslutningen: *I navn o.s.v.* Dette skyldes nedskriveren. Maneren brukte ikke slike forkortelser. Det er i seg selv et bevis på hvor kjent Treenigheten var og hvor ofte den ble omtalt i formelmaterialet. Det magiske tretallet kommer inn i denne sammenheng. Ikke sjelden tyr maneren til Fadervår i slutten av formlene. Noen ganger skal for øvrig Fadervår leses bakvendt.

Her er et ganske spesielt eksempel på bruk av Treenigheten. Formelen skrives på en lapp, og i dette tilfellet skal pasienten, som lider av engelsk syke (rakitis), bære den under skjorten ved hjertet. Formelen lyder slik (Bang nr. 1077):

*I det treenige Navn Gudfader Gudson
og Gud den Helligaand +
I det treenige Navn Gudfader Gudson
og Gud den Helligaand +
I det treenige Navn Gudfader Gudson
og Gud den Helligaand +
Lie-Tyro-Sydome-Aig-Tonit -Amnind
9. 8. 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1. intet.*

Selve formelen består av tre helt like linjer. Tretallet styrker magien.

Treenigheten representerer her tre guddommer sammenføydt til en. Linjen deretter består av uforståelige ord som ved sin ubegripelighet virker magisk. Det dreier seg muligens om navn på engler eller hjelpende ånder. Til sist forekommer en nedtelling fra det hellige og magiske tallet ni til intet. Disse tallene har den evnen at sykdommen forsvinner i takt med nedtellingen.

En opererte ikke med begrepet kronisk sykdom. En mente at en var kurerert når en slik lapp ble plassert ved hjertet under skjorten. Hvis en etter kort tid skjønte at en ennå ikke var frisk, skyldtes det at sykdommen angrep på nytt. Nedtelling av sykdom kjennes allerede fra senantikken og senere. Rakitis forekom tidligere ganske hyppig i Norge.

Hvorfor var det nødvendig å spre en slik oppfatning av Gud blant de ikke-kristne? Det er blitt foreslått at dette var utslag av en viss kirkelig og politisk strategi. Det er fremkastet den tanke at de hedenske gudommene i antikken opptrådte i triader, altså tre og tre. Her kan man tenke på f. eks. de tre nornene i norrøn mytologi, Urd, Verdandi og Skuld. I gresk mytologi møter man tre *erynnier* (hevgudinner). De ni musene, gudinnene for de skjønne kunster, synes

opprinnelig å ha vært bygget på en tretallsstruktur (tre ganger tre). Under romertiden dyrket man mange steder i Mellom-Europa tre mødre (latin *matrae, matronae matres*). Disse mødrene var knyttet til ideer om fruktbarhet. De var også skytsgudinner for både krigere og krigsfanger. Dessuten kan nevnes de tre romerske skjebnegudinnene kalt *parcae*.

Det fins mange flere eksempler på slike triader. Fra vår egen formelverden kan nevnes de tre overnaturlige møyene, som bl.a. kurerer vandrende livmor. Disse opptrer i en rekke episke formler. En kan tenke seg at ved å innføre Treenigheten skulle kristendommen lettere bli akseptert av de ikke-kristne. Overgangen til kristendommen ville da ikke bli opplevd som alt for voldsom. Det var jo en fremmed guddom de ikke-kristne møtte, når de gikk over til kristendommen med dens mange ukjente forestillinger og læresetninger.

Det kan ha foresvevet enkelte at å nevne Treenigheten i trollformler var å misbruke Guds navn. En episk formel mot slangebitt (Bang nr. 127) ender slik:

Læses 3 Gange over et Stykke Ister og smøres paa Saaret.

I Navnet Thor, Odin og Frigga.

NB Navnet paa de hedenske Guder skal bruges i Stedet for Treenighetens Navn for, som Konen, der meddelte Frøken Borchsenius Formularen sagde: "ikke at tage Guds Navn forføngeligt". Naar man brugte de tre hedenske Guders Navne, kunde man efter hendes Sigende "gjøre aat" uden Synd.

Her er en formel mot sandstein på øyet (Bang nr. 40), hvor dette trekket opptrer:

*Tag det sorte paa det blaa,
tag det blaa paa det hvide,
tag det hvide paa en jordfast Sten.
I Navnet Thor, Odin og Frigga.*

Læses over en Ske Vand 3 Gange og slaaes ind i Øiet.

Fargene står for nyansene i sandsteinen. Det er tale om tre farger som igjen er utslag av det hellige og magiske tretallet. Navnene på de hedenske guddommene er en tilsetning som erstatter Treenigheten. Dette er gjort også av pietetshensyn, idet en ikke ville anvende Treenigheten til trolldom. Jordfast stein har helt siden den norrøne epoken og tidligere vært knyttet til trolldom.

Gamle guddommer

Også i andre formler kan en treffe på gamle, norrøne guddommer, men som regel skyldes dette lærd, litterær påvirkning.

Mange kjenner til uttrykket *deus ex machina*. Dette betegner at en gud daler ned på teaterscenen ved hjelp av scenemaskineriet og løser flokene som menneskene har stilt seg i. Opprinnelig stammer denne scene-skikkelsen fra det greske dramaet. Evripides benyttet seg ofte av dette trekket. Motivet har sin bakgrunn i at folk trodde at guddommene kunne gripe inn i menneskenes liv, både i krig og fred, slik det går frem f.eks. i Homers *Iliaden*, som skildrer den trojanske krigen. Termen benyttes også i vår tid. Det er da som regel myntet på en person som plutselig dukker opp og løser vanskeligheter folk kan ha rotet seg opp i.

Abraxis er et guddommelig navn som opptrer i magiske papyrusruller fra gresk antikk. Under formen *Abrasax*, som betegner årets guddom, har ordet syv bokstaver, det vil si at det peker på ukens syv dager. Tallverdien på dette er 365, eller tallet på årets dager i følge senjødisk mystikk. Bruken av ordet går tilbake til en bestemt gnostisk sekt, som kalles basilideerne (i det annet århundre etter Kristus). Gnostikeren Basilides mente *Abrasax* var en betegnelse for Guds utsigelige navn, og brukte det for å omfatte de 365 åpenbaringsformer som guddommen etter hans mening hadde.

Adonai er navn på en hebraisk guddom. Han er omtalt i Det gamle testamente. Bokstavelig betyr *Adonai* "mine Herrer". Dette er da majestetsflertall. Men ordet er blitt oppfattet som om det står i entall. Entall av *Adonai* er *Adon*. Dette ordet er nær beslektet med *Adonis*. Grekerne oppfattet *Adon* eller *Adonis* som en guddom, men navnet er bare en tittel på guden *Tammuz*. Den guddommen grekerne kalte *Adonis* var opprinnelig den babylonske fruktbarhetsguden *Tammuz*, den unge ektemannen til modergu-

dinnen Ishtar. Både i Babylon og i Syria var betegnelsen Adonis kjent. Grekerne lånte ham fra disse landene ca. 700 f. Kr.

Profeten Ezekiel var forferdet over tilhengerne av Tammuz. Han raste over at kvinnene satt ved selve tempelporten og gråt over Tammuz (8, 14-15). Tammuz føyer seg dermed inn i rekken av de elegiske guddommer som dør og gjenoppstår. Navnet Adonai ble brukt bl. a. i formler mot øyesykdommer. Navnet ble hyppig anvendt i magiske formularer i den hellenistiske perioden.

Vi møter *AGLA* i flere norske svartbøker, gjerne nevnt sammen med andre mystiske ord og vendinger og selsomme tegn i denne okkulte litteraturen, kalt karakterer. *AGLA* er en forkortelse av fire hebraiske ord, *aieth, gadol, leolam, Adonai*, som til sammen danner setningen ”*Du hersker i evighet, Herre*”. Her er begynnelsesbokstavene brukt for å lage et nytt ord, som får magisk kraft. Dette kunstgrepet kalles *notarikon (Notariqon)* og er blitt brukt av representanter for den mystiske, jødiske retningen kalt kabbala, som betyr tradisjon.

I det 10. århundret treffer en på sammensetningen *OGLA* i en formel som skal brukes når en underkaster seg en prøvelse eller gudsdom for å bevise sin uskyld (*ordalium*). Det er påstått at Lot, kjent fra Det gamle testamentet, brukte denne formularen, og derfor unnslett med sin familie. I følge Første Mosebok kap. 19 var det engler som fulgte Lot og hans to døtre fra ødeleggelsen av Sodoma. Lots hustru brøt et tabu, og så seg tilbake. Hun ble til en saltstøtte. Men formularen *AGLA* nevnes ikke i Moseboken.

Amuletter og talismaner

I middelalderen begynte en å risse inn *AGLA* på amuletter og talismaner for å verne seg mot brann. *AGLA* ble så mye anvendt at det skapte flere variasjoner, som f. eks. *AIGLA, AGLODT; AGLATI; AGLATA, ALIGLA*. Ordet *AGLA* forekommer i Bang nr. 1037, 1038 og i noe forvrengt form i Bang nr. 1039 -1042.

AGLA er ofte innrisset på amuletter og talismaner. Innen islam har disse sammensettningene av bokstaver vært benyttet for blant annet å utforske fremtiden og gjenfinne tapte gjenstander. Det kan innskytes her at ordet amulett treffer en på for første gang i den latinske formen *amuletum* i Varros verker fra det første århundret f.Kr. Det er knyttet til verbet *amoliri*, som betyr fjerne, beskytte. Dette kan f. eks. være en medalje, et stempel, en edelstein. Ordet *talisman* kommer fra arabisk *tilasm* og betegner en gjenstand (stein, ring etc.). En talisman er gjerne utstyrt med hellige tegn med kraft til å verne eieren mot alt ondt. Det arabiske ordet *tilasm* er selv avledet fra det greske *telesma*, som har mange betydninger.

Bokstaver og tall

Alfa og Omega (Johs. I, 8, 11; 21, 6; 22, 13) er en betegnelse for Gud. Dette betyr at guddommen omfatter alt fra begynnelse (*Alfa*) til slutt (*Omega*). På samme tid inneslutter disse to ordene hele det greske alfabetet. De er nemlig første og siste ordet eller bokstavene i dette alfabetet. I Johannes Åpenbaring I, 8 heter det: ”*Jeg er Alfa og Omega, sier Gud Herren, han som er og som var og som kommer, den Allmektige*”. Disse profetiske ordene symboliserer begynnelse og slutt i verdens store mysteriedrama.

Gud fremstår her som tidens gud. Det er eiendommelig at en guddom skildres ved hjelp av det greske alfabetet og at han sier seg identisk med det. Betegnende for senantikens verdensbilde er at bokstaver, lyd og ord utgjør skapelsens elementer og at bokstavene (både de greske og hebraiske) har sine tallverdier. Dette faktum har åpnet for endeløse spekulasjoner om ulike tallverdier av bokstavene i Bibelen og andre religiøse skrifter. Denne tallmagien, eller numerologien som dette kalles, gjorde seg gjeldende i den religiøse og filosofiske retningen gnostisismen.

Tallmagi forekom også i stor utstrekning innen kabbala. I og med at bokstaver er elementer i skapelsesakten i følge senantikens idéverden, vil termen *Alfa og Omega* innebære at denne guddommen også er en skapelsesgud.

Ved kristne graver i oldtiden kunne en se bokstavene *a* og *o*. Dette antyder at de henfarnne hadde skuet Gud og nådd sitt endelige mål. Disse bokstavene skulle nok også verne mot gravrøvere.

I middelalderens billedkunst står bokstavene alfa og omega ofte til høyre og ven-

stre i glorien som omgir hodet på verdensdommer. I denne sammenhengen må alfa og omega tolkes som varsel om endetiden. Ved de katolske presteinnviesene pleide biskopene som et overgangsrituale å skrive det greske og latinske alfabetet i aske strødd på gulvet etter kirkebygningens diagonaler. Asken skal betegne livets forgjengelighet, men også gjenfødelse. Asken er dessuten symbol for ydmykhet, sorg og anger.

Ordene *alfa* og *omega* er anvendt som vernemiddel (*apotropeion*) på amuletter. Bokstavrekker kunne ha magisk kraft. De syv greske vokalene hadde en særlig kraft i besvergelseser. I Pompeii finnes det latinske ABC med tilføyelse av det greske og uskiske innrisset på veggene. Uskisk er et språk beslektet med latin.

Navnet Astorot eller Astarot kan en treffe på noen ganger i formelmaterialet, sammen med uforståelige ord, slik som i formelen om *At blive meget stærk* (Bang nr 1371). Denne opptegnelsen lyder slik:

*Sig: Nommen + Astorot+.
 jeg skal dig med Lucifers Lænke binde,
 din Haand og Fod; du skal mig ei skade.
 +Augusti+Dech+Reqvition +
 og Morti + Fischation +
 Itadoch+Segene+Amen+.*

Bak skikkelsen Astorot skjuler seg gudinnen Astarte. I følge den rumensk fødte religionshistorikeren Mircea Eliade kan hun være identisk med gudinnen Anath, kjent over store deler av Midt-Østen. Hun var knyttet til både nedslaktning av mennesker i krig og kannibalisme. Men hun er også beskytterinne av rettsvesen og rettferdighet. Opprinnelig var hun en fruktbarhetsgudin

En egyptisk Astarte

ne. Det er ved hjelp av de merkelige ordene, og Lucifers lenke, at magien iverksettes. Nommen er uforståelig og kan nok ikke tolkes. Formelen er utslag av bindemagi, som er ganske vanlig i det norske materialet. Sannsynligvis tar oppskriften sikte på å klumse, det vil si paralisere motstanderen.

Ordet *Tetragrammaton* kan en møte i europeiske besvergelses, også i vårt land. Ordet er dessuten nevnt i svartbøkene våre. Det er gresk og betyr navnet på fire bokstaver. Dette er en betegnelse på Gud. (Jahve, JHVH). Vokalene er utelatt i navnet i sam

svar med hebraisk praksis. I denne formen opptrer ordet i magiske formularer. Guds navn er så hellig at en ikke kan uttale det, så en bruker omskrivningen Tetragrammaton. Det er utslag av ærefrykt overfor Gud. En stavet navnet på Gud i stedet, f. eks. på denne måten: ”Jod-He-Vaw-He.”.

Guddommenes navn er ofte fylt av overnaturlig kraft. Bang nr 1068 nevner en latinsk amulettinnskrift på et blykors fra det 13. århundret. Her nevnes bl.a. Jesu kors, navnene på de fire evangelister og Tetragrammaton. Dette er utført med runer.

Her kan nevnes en dansk formel for å slukke ild:

Tag disse ord, skriv stilltiende paa et stykke kirkebly:

Eone gion argion terra gramater, og (slaa) kors over ilden.

Den opprinnelige teksten var vel: *agion, agion, Tetragrammaton*. Oversatt: ”*hellige, hellige ord med fire bokstaver*”. Dette hellige ordet som ikke kunne nevnes var sikkert J(a)hv(e)h.

Bly var ansett som et edelt metall før i tiden. Blyet forekommer i atskillige alkymistiske blandinger. Dette metallet kaltes i middelalderen *Saturnus* og var på denne måten forbundet med guden av samme navn. Og som kirkebly i kirketak og korsbly i kirkevinduer, var det særlig hellig. Saturn var for øvrig tyvenes og de mørke krefters gud. Saturn forutsier ulykker, voldsom død og all mulig elendighet. Å bruke bly som magisk middel kalles molybdomantikk.

Korsets tegn er et anerkjent middel mot alt vondt. Taushet er også et kjent magisk hjelpemiddel. Når guddommer opptrer i magiske sammenhenger, mister de vanligvis sine opprinnelige, religiøse funksjoner. I enkelte besvergelses blir guddommene demonisert og sammenstilt med onde og mektige ånder. Navn på fremmede guder og demoner har i tidens løp trengt seg inn i de europeiske formlene og besvergelsene. Vi finner dette fenomenet rikelig bevitnet både i våre og europeiske svartbøker. Men det bør nok advares mot å skape et for stort skille mellom religion og magi i formlene og besvergelsene der guddommelige skikkelser opptrer. Her befinner en seg kan hen-

de i en gråson, men dette problemet bør drøftes på grunnlag av et større materiale enn det som fremlegges her.

De selsomme ordene og ramsene som en møter i dette materialet representerer et eget kunnskapsområde. Det danner et eget intellektuelt univers som virker esoterisk, kun for innviede. Samtidig fungerer dette som en legitimasjon og autorisasjon for den som har nedskrevet formlene og besvergelsene, og for de som bruker dem i de situasjoner som teksten anviser. Slike bokstavsammen-setninger og mysteriøse ord frembringer autoritet.

Primært har hellenismen (323 f.Kr.-30 f.Kr.) vært hovedkilden når det gjelder merkelige bokstav- og ordramser og fremmede guddomsnavn. Vanligvis pleier en å regne hellenismens begynnelse til året da Alexander den store døde. Perioden tok slutt da dronning Kleopatra tok livet av seg i år 30 f.Kr. Hun var den siste av den greske kongeslekten ptolemaierne, som styrte Egypt i ca. tre hundre år. Hellenismen var preget av religionsblanding, synkretisme. Mange mysteriereligioner kom fra Orienten med de romerske soldatene som hadde deltatt i felttog der. Dessuten ble hellenistiske religionsformer og magiske systemer spredt ved de gresk-makedonske byene som fantes helt ned til India. Helleniseringen gjorde seg nok mest gjeldende i Egypt, men det skyldtes i stor utstrekning påvirkning fra den hellenske kongeslekten, de før nevnte ptolemaierne. Våre formler og besvergelses er en dokumentasjon av kulturvandring gjennom flere århundrer, ja årtusener. De beretter om bestemte normer, verdier, oppfatninger og holdninger.

FOR DE SOM VIL LESE MER

- Armstrong, Karen: *Historien om Gud. I: Jødedom, kristendom og islam*. Oslo 2002.
- Biedermann, Hans: *Handlexicon der magischen Künste von der Spätantike bis zum 19. Jahrhundert*. 2. verbesserte und wesentlich vermehrte Ausgabe Graz-Austria. 1973.
- Bang, A. Chr.: *Norske hexeformularer og Magiske Opskrifter*. Med forord og register av Velle Espeland. Oslo 2009.
- Brednich, Rolf W.: *Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen*. FF Communications No. 193. Helsinki 1964
- Butler, E. M.: *The Myth of the Magus*. Cambridge 1993.
- Camus, Dominique: *Paroles magiques Secrets de Guérison. Les leveurs de maux aujourd'hui*. Paris 1990.
- Ad. Clement: Tegn og underlige Gjerninger. I: *Danske Studier 1918*, s. 150-165
- Eis, Gerhard: Deutung der ersten Merseburger Zauberspruchs. I: *Eis: Altdeutsche Zaubersprüche*. Berlin 1964, s. 58-66.
- Eitrem, Samson: *Mysteriereligioner i antikken*. Oslo 1942
- Eliade, Mircea: *A History of Religious Ideas 1. From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries*. Chicago 1978.
- Espeland, Velle: *Svarbok frå Gudbrandsdalen*. NFL 110. Oslo 1974.
- Ferguson, John: *The Religions of the Roman Empire Itacha*, New York 1985.
- Gager, John G.: *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World*. New York, Oxford 1992
- Givry de, Grillot: *Witchcraft, Magic & Alchemy* New York 1971.
- Grambo, Ronald: De tre legende møyer i norske trollformler. En motivhistorisk undersøkelse. I: *Maal og Minne 1974*, s. 72-89.
- Grambo, Ronald: Norske tannbønner. Utgitt som nr. 9 i serien *Småskrifter fra Norsk Etnologisk Gransking* Norsk folkemuseum. Oslo 1974.
- Grambo, Ronald: *Norske trollformler og magiske ritualer*. Oslo 1979 (annet opplag 1984).
- Gunda, Béla: *Europäische Beziehungen eines ungarischen Zauberspruches*. Ethnographica et folkloristica carpathica Tom. 3. Debrecen 1963, s. 137-166.
- Klintberg, Bengt af: *Svenska trollformler*. Stockholm 1963.
- Lecouteux, Claude: *Charmes, conjurations et bénédictions. Lexique et formules*. Paris 1996.
- Lecouteux, Claude: *Le livre des talismans et des amulettes*. Paris 2005.
- Lecouteux, Claude: *Le livre des grimoires. De la magie au Moyen Âge*. Paris 2002
- Lecouteux, Claude: *Dictionnaire des pierres magiques et médicinales*. Paris 2011.
- Ohr, F.: *Trylleord Fremmede og danske*. Danmarks Folkeminder nr. 25. København 1922.
- Ohr, F.: *Heber og abracadabra*. Danske Studier, 1919 s. 11-16.
- Ohrvik, Ane: Autorisering i norske svarbøker. En studie i forfatterskap i Cypranus Konstbog. I: Esborg, Line, Kyrre Kverndokk og Leiv Sem: *Or gamalt. Nye perspektiver på folkeminner*. Festskrift til Anna-Marie Wiersholm som takk for 40 års arbeid for og med folkeminne. Norsk Folke-minnelag NFL165. Instituttet for sammenlignende kulturforskning Serie B: Skrifter Vol. CXI. Oslo 2011, s. 119-141.
- Ohrvik, Ane: *Conceptualizing Knowledge in Early Modern Norway A Study of Paratexts in Norwegian Black Books*. Thesis

submitted for the degree of Philosophiae
Doctor. Faculty of Humanities, University
of Oslo December 2011.

Roper, Jonathan: *English Verbal Charms*.
FF Communications No. 288. Helsinki
2005.

Tveitane, Mattias: ”*Vår drotten kann allar
tungur*”. *Maal og Minne* 1964. Hefte 3-4,
s. 106-112.